

Dešinysis ekstremizmas Lietuvoje

Giedrius Kiaulakis

HOLOKAUSTO IR ŽYDŲ KULTŪROS LIETUVOJE STUDIJŲ CENTRAS „ATMINTIES NAMAI“

SANTRAUKA. Šiame straipsnyje nagrinėjamos dešiniojo ekstremizmo apraiškos Lietuvoje pastaraisiais metais. Pirmajame skyriuje autorius atskleidžia ekstremistinių organizacijų ištakas, struktūras ir veiklos strategijos ypatumus, ideologinių nuostatų turinį. Šaltinių duomenų analizė leido nustatyti, kad panašios pakraipos veiklos požymiai būdingi tiek legalų statusą turinčioms kai kurioms Lietuvos politinėms partijoms, tiek neformaliai jaunimo grupuotei – skinams (skinheadams), todėl šios organizacijos ir tapo pagrindiniu tyrimo objektu. Kitas svarbus straipsnio aspektas – dešiniojo ekstremizmo atstovų vaidmuo rasistinio pobūdžio nusikaltimuose. Pastarieji nagrinėjami klasifikaciniu pagrindu, išskiriant ir apibendrinant keturias nusikaltimų kategorijas bei įvardijant, prieš kokias asmenų grupes bei kokiais motyvais remiantis jie buvo įvykdyti ir kokios teisminės atsakomybės susilaukė šių nusikaltimų vykdytojai. Vienas svarbesnių tyrimo akcentų – rasistinės propagandos sklaida lietuviškos spaudos leidiniuose. Atlikta dešiniojo ekstremizmo reiškinio Lietuvoje analizė byloja, kad vienas svarbiausių rasistinių nusikaltimų turinio, taip pat ir ekstremistinių organizacijų veiklos aspektas yra antisemitizmas.

Pagrindiniai žodžiai: DEŠINYSIS EKSTREMIZMAS, SKINAI (SKINHEADAI), ANTISEMITIZMAS, RASISTINIAI NUSIKALTIMAI.

Ekstremistinės organizacijos: veiklos tikslai ir pobūdis

Dešinysis ekstremizmas Lietuvoje yra santykinai naujas reiškinys, kuris nėra plačiai tyrinėjamas, įvairius šio reiškinio aspektus apibūdinančių sąvokų ar sampratų sistema dar nėra susiformavusi. Tokią tendenciją daugiausia lemia faktas, jog su ekstremizmo plėtra susijusios struktūros yra kintančios, dažnai ir neformalios, todėl ir reiškinio turinį atspindinti terminologija stokoja išgrynintų sąvokų. Neatsitiktinai kai kurios autoriaus straipsnyje¹ vartojamos sąvokos greičiausiai turėtų būti ateityje tikslintinos. Pridurtina, jog ekstremistinėmis įvardijamos dviejų kategorijų organizacijos: politinės partijos ir neformalios grupuotės. 2006 m. Lietuvoje priskaičiuota daugiau kaip 30 politinių partijų, iš jų dauguma – mažos ir neįtakingos, neatstovaujamos Seime ir negau-

---

¹ Dalis šio straipsnio medžiagos paskelbta autoriaus knygelėje: Kiaulakis G. (2002) *Dešinysis ekstremizmas Lietuvoje*. Vilnius: Pilietinių iniciatyvų centras.

siai atstovaujamos vietos savivaldybėse. Pastarąjį apibūdinimą iš dalies atitinka ir kai kurios kraštutinės partijos, kurioms būdingos dešiniojo ekstremizmo nuostatos. Jų dalyvavimas skirtingo lygmens valdžios institucijų rinkimuose paprastai nepasižymi aukštais ar stabiliais rezultatais, tačiau retkarčiais, greičiausiai dėl dalies rinkėjų nusivylimo įtakingiausiomis šalies partijomis, pasitaikė momentinės sėkmės atvejų. Vieni iš ryškiausių pavyzdžių – V. Štarausko dalyvavimas Kauno miesto tarybos veikloje ir 2000 m. sėkmingas pasirodymas Seimo rinkimuose, 2003 m. – M. Murzos ir jo vadovaujamo nacionaldemokratų patekimas į Šiaulių miesto savivaldybės tarybą.

Ekstremistinės pakraipos politinės organizacijos neturi Lietuvoje plataus partinių skyrių tinklo, todėl jos paprastai veikia santykinai ribotame politinės veiklos lauke ir yra labiau apibūdintinos kaip regioninės. Jų rezultatus rinkimuose dažniausiai lemia ne visos šalies, bet konkrečių regionų rinkėjų balsai. Dėl šios priežasties minėtos organizacijos sėkmingiau pasirodo savivaldos, o ne Parlamento rinkimuose.

Minėta, jog Lietuvoje politinio ekstremizmo sąvoka nėra įprasta ir plačiai vartojama, todėl dažniausiai politinės jėgos, kurios demokratinėse Vakarų Europos valstybėse būtų laikomos ekstremistinėmis, mūsų šalyje įvardijamos kaip „radikalios“. Nors šių jėgų atstovai bandymus juos vadinti ekstremistais laiko įžeidžiančiais, teigtina, jog kai kurių Lietuvos politinių organizacijų veiksmai, retorika, simbolika, organizacinė struktūra ir kiti atributai byloja apie jų veikloje išryškėjusią polinkio į dešinįjį ekstremizmą tendenciją. Šiai tendencijai pagrįsti straipsnyje retrospektyviai aptarsime kai kurių organizacijų veiklos tikslus ir pobūdį.

Politinės organizacijos

Nuo 2000 m. radikalumu išsiskyrė *Lietuvos nacionaldemokratų partija (LNDP)*, kurią tuo metu iš dalies buvo galima apibūdinti kaip neonacistinę². Pastarosios organizacijos priešistorė siekia 1993 m. antrąją pusę, kai Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos (SKAT) 62-ojo bataliono kariai Šiauliuose įkūrė pagrindinę Lietuvos nacionalinės nepriklausomybės sąjungą (LNNS). 1993 m. gruodžio 2 d. minėtos sąjungos narių susirinkime jos vadu patvirtintas SKAT viršila Mindaugas Murza (g. 1973 m.). Be to, minėto susirinkimo dalyviai balsavo už kovinių dalinių – „savisaugos rinktinės“ – įkūrimą, taip pat patvirtino nacistinio pavyzdžio organizacijos simboliką (pvz., sąjungos vėliava – mėlyname fone raudona svastika). Nors tikėtina prielaida, kad rinktinės apginklavimo projektai

² Apibūdinant M. Murzos vadovojamą grupuotę vartojamos „nacionalsocialistų“ ir „neonaciacių“ ar „nacionalsocialistinės“ ir „neonacistinės“ sąvokos, kurios dėl nenusistovėjusios terminologijos šiame straipsnyje suprantamos kaip sinonimai.

buvo mažai realūs, tačiau jų turinys buvo gana grėsmingo pobūdžio – trisdešimties žmonių grupei numatyti 3 granatsvaidžiai, 350 granatų, 14 kulkosvaidžių, 20 šautuvų ir pistoletų, 20 arbaletų, 60 kardų³. Pridurtina, jog LNNS priėmė ir kankinimų instrukciją, kurioje buvo išsamiai aprašyti keturi kankinimo būdai. Vienas svarbiausių organizacijos tikslų buvo „paruošti kokias 30 žmonių, kurie gerai muštųsi ir nebijotų mirti“⁴. Pagrindinis sąjungos šūkis skelbė: „Lietuva – lietuviams“⁵.

LNNS kaip pagrindinės politinės organizacijos egzistavimas išaiškintas 1995 metais, Lietuvos teisėsaugos pareigūnams atliekant tyrimą dėl konkretaus vandalizmo akto. Tyrimo metu M. Murzos namuose buvo atlikta krata, kurios metu aptikti 37 šoviniai, o jis pats dėl neteisėto šių šovinių laikymo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn⁶. Teismo skirta M. Murzai pataisos darbų bausmė be laisvės apribojimo sudarė palankias sąlygas skleisti jo organizaciniam entuziazmui, kurio praktine išraiška tapo 1996 m. lapkričio 24 d. Šiauliuose įkurta visuomeninė organizacija, pasivadinusi *Lietuvių nacionalsocialinės vienybės sąjunga* (LNSVS). Manytina, jog susidūrimas su teisėsaugos institucijomis Šiaulių nacionalsocialistams tapo savotiška veiklos patirtimi, kadangi LNSVS retorikoje atsakyta ginklavimosi ir kankinimų projektų, taip pat akcentuotas nesukarintos, nors ir paremtos besąlygišku hierarchiniu pavaldumu, organizacijos pobūdis. Svarbiausiomis politinėmis nuostatomis naujoji organizacija faktiškai nesiskyrė nuo savo pirmtakės – ji aiškiai pasisakė už tai, kad Lietuvą turi valdyti tik lietuviai⁷. LNSVS neonacistinės ir rasistinės nuostatos buvo išsamiai deklaruotos propagandiniuose lapeliuose „Nacijos balsas“, kuriuos minėta organizacija 1997–1998 m. platino kai kuriose Lietuvos vietovėse.

Šaltinių analizės duomenys rodo, kad 1998–2000 m. nacionalsocialistai, siekdami veiklos įteisavimo, dešimt kartų mėgino įregistruoti LNSVS Teisingumo ministerijoje kaip visuomeninę organizaciją, o dar du kartus – kaip politinę partiją⁸. Visi panašūs prašymai buvo atmesti dėl steigiamos organizacijos nacionalistinio ir antidemokratinio pobūdžio bei skleidžiamos etninės nesantaikos propagandos. Minėti aspektai prieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29-ajam straipsniui ir Visuomeninių organizacijų įstatymo nuostatomis. LNSVS apeliaciją svarstęs Vilniaus apygardos teismas paliko galioti Teisingumo ministerijos sprendimus⁹.

³ 1994 m. sausio 3 d. LNNS narių susirinkimo protokolas.

⁴ Ten pat.

⁵ Peleckienė L. (1995) „Šiauliai: profašistinę sąjungą kūrė SKAT kariai“, *Lietuvos rytas*, 1995 06 03.

⁶ Peleckis-Kaktavičius L. (1996) „Skriauda su teistumo žyme“, *Lietuvos aidas*, 1996 02 03.

⁷ Peleckienė L. (1996) „Tautiškieji radikalai vėl kelia galvas“, *Lietuvos rytas*, 1996 11 25.

⁸ BNS (2001) „Ne visi nacionalsocialistai pritaria savo vado „legalizavimuisi“, 2001 01 11.

⁹ 1999 m. gegužės 3 d. Vilniaus apygardos teismo sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-44-428-1999.

Po pastarosios nesėkmės nacionalsocialistai ėmė ieškoti kitų legalizavimo si būdų. Išeitis buvo rasta 2000 m. gruodžio 10 d., kai M. Murza ir apie 400 jo bendražygių įstojo į *Lietuvos gyvenimo logikos partiją* (LGLP). Ši buvo įkurta dar 1996 metais, tačiau nepasižymėjo aktyvesne veikla. Pažymėtina, jog nacionalsocialistai savo propagandinėje veikloje bandė išnaudoti šios faktiškai fiktyvios partijos legalų statusą. Pavyzdžiui, Lietuvių nacionalsocialistų erelis ir „kryžių kryžius“ tapo LGLP oficialiais simboliais, kuriais naudojantis buvo surengtos triukšmingos protesto akcijos 2001 m. sausio 31 d. ir kovo 14 d. Vilniuje, o tų pačių metų kovo 19–20 d. Šiauliuose¹⁰. Netrukus tarp LGLP pirmininko Vytauto Bernatono ir M. Murzos vadovaujamų naujų partijos narių, sudariusių joje absoliučią daugumą, kilo konfliktas¹¹. Nepavykus pasiekti abi puses tenkinančio susitarimo, 2001 m. rugsėjo 15 d. neonaciai prisijungė prie kitos fiktyvios politinės organizacijos – *Lietuvos nacionaldemokratų partijos* (LNDP)¹².

Neonaciams LNDP greičiausiai buvo patraukli dėl nacionalistinių ir eu-roskeptinių nuostatų. Jie atsisakė visuomenėje skeptiškai vertinto Gyvenimo logikos partijos pavadinimo ir susitarė su Kazimieru Uoka dėl masinio stojimo į pastarojo vadovaujamą LNDP. Pastebėtina, kad šios partijos pavadinimas buvo priimtinesnis nacionalsocialistams, nes tokiu pačiu naudojasi „kolegos“ Vokietijoje. Minėtas aljansas buvo naudingas abiem pusėms, nes tuščias LNDP kevalas pasipildė aktyviais nariais, o neonaciai pasinaudojo jos legaliu statusu ir galimybe kelti savo kandidatus Seimo bei savivaldybių tarybų rinkimuose. Nors LNDP neįgijo realios įtakos Lietuvos politiniame gyvenime, tačiau iki šiol deda daug pastangų, skleisdama apie save informaciją šalies gyventojams¹³.

Apibendrinant M. Murzos vadovaujamų struktūrų raidos ypatumus vertėtų pabrėžti, kad keitėsi ne tik šios struktūroms parenkami pavadinimai, bet ir naudojama retorika. Iš pradžių siekiant iškeltų tikslų įgyvendinimo propaguotos fizinio susidorojimo priemonės (ginklai, smurtas ir kankinimai), tačiau vėliau „Nacijos balsas“ skelbė mažiau agresyvią, iš esmės orientuotą į rasistinę propagandą be tiesioginių raginimų susidoroti taktiką, o „Tautos kelias“ iš esmės apsiribojo tik būtinybės išsaugoti lietuvių tautą nuostata. Pastaruoju atveju svarbiausiais pavojaus taikiniams pasirinktos Europos Sąjunga (ES) ir NATO bei skirtingai nei ankstesnėje praktikoje neįvardytos konkrečiai „priešiškos“ tautos. Kita vertus, nėra pagrindo teigti, kad lietuvių neonaciai pasiekė savotiškos brandos stadiją ir tapo nuosaikiais nacionalistais. Pastarąją tendenciją

¹⁰ BNS (2001) „Šiauliuose tęsiasi piketai prieš miesto merę“, 2001 03 21.

¹¹ BNS (2001) „Skandalingai pagarsėjęs M.Murza pašalintas iš Gyvenimo logikos partijos“, 2001 04 05.

¹² Karaliūnas A. (2001) „K. Uoka susidėjo su nacistais“, *Lietuvos rytas*, 2001 09 17.

¹³ Pavyzdžiui, periodiškai buvo organizuojamos negausios demonstracijos įvairiuose Lietuvos miestuose, leidžiamas partijos laikraštis „Tautos kelias“ (1000 egzempliorių tiražu, iki 2002 m. lapkričio buvo pasirodę šeši numeriai).

liudytų 2002 m. rugsėjo 26 d. Panevėžyje vykusiame mitinge, į kurį susirinko daugiau kaip 50 LNDP narių ir šalininkų, užfiksuoti tokie pareiškimai: „Lietuvą valdo okupacinis žydų-masonų režimas, <...> jų tikslas – sunaikinti pačią kūrybingiausią mūsų tautos dalį, atimti mūsų turtą, o likusią dalį paversti vergais“, „mūsų ateitis – Europos Sąjunga, žydiška, su spygliuota viela“, „ES yra žydų-masonų tvarinys, skirtas tautų naikinimui“, „žydai yra išrinktoji tauta, o visi kiti yra gojai, skirti sunaikinimui, numatyta palikti pusantro milijardo pasaulio gyventojų, kurie vergaus būtent jiems“. Taigi nacionalsocialistai, įsiliedami į LNDP gretas, prie šiai partijai būdingo euroskepticizmo priderino antisemitizmą. Pastarųjų nuostatų sintezės gyvybingumą iliustruoja įvairiuose mitinguose demonstruojama ES vėliava su Dovydo žvaigžde bei kaukole.

Pažymėtina, kad viešos (dažnai nesankcionuotos) demonstracijos pastaraisiais metais greičiausiai įvardytos kaip pagrindinė LNDP veiklos forma. Pavyzdžiui, 2004 m. vasario 25 d. Šiaulių apygardos prokuratūra pradėjo ikiteisminį tyrimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 170 str. 1 dalį (kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę) dėl neteisėtų LNDP veiksmų 2003 m. gruodžio 24 d. pikete. Jame nacionaldemokratų grupė, naudodama antisemitinio turinio plakatus (raudonai perbraukta menora, raudonai perbraukta Dovydo žvaigždė, „Šalin judokraciją“, „Judafilai – lietuvių tautos išdavikai“), protestavo prieš žydų šventės *Chanukos* minėjimą Šiauliuose. Piketotojai taip pat švilpė, kėlė triukšmą, skandavo „Judai – lauk“. Be to, 2004 m. LNDP organizavo Šiauliuose mitingus Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios paminėjimo proga. Juose buvo naudojama prie euroskeptinės propagandos priderinta antisemitinė simbolika (pvz., ES vėliava su Dovydo žvaigžde iš spygliuotos vielos tarp vėliavos žvaigždžių rato ir kaukole su sukryžiuotais kaulais Dovydo žvaigždės viduryje), o Europos Sąjunga įvardyta kaip „jevrejepeijiskij sojuz“. LNDP Šiaulių skyriaus vadovas Žilvinas Razminas apkaltino „Lions“ ir „Rotary“ organizacijas tarnaujant žydų interesams ir grobstant šalies turtą. Pridurtina, kad visuose minėtuose renginiuose dalyvavo Šiaulių skinheadų grupuotės nariai. 2004 m. kovo 26 d. Šiaulių apygardos prokuratūra prijungė ikiteisminį tyrimą pagal Baudžiamojo kodekso 170 str. 1 dalį prie anksčiau pradėto tyrimo dėl gruodžio 24-osios piketo. Šis straipsnis numato baudą arba laisvės apribojimą, arba areštą, arba laisvės atėmimą iki dvejų metų, tačiau minėtos bylos teisminis nagrinėjimas dar nėra pasibaigęs. 2004 m. birželio 9 d. Vilniuje prie Seimo suorganizuotame mitinge, kuriame dalyvavo kiek daugiau nei 30 asmenų (dalis atvyko iš Šiaulių), protestuota prieš Lietuvos narystę Europos Sąjungoje, neva, dėl kurios Lietuvoje pakils kainos, šalį užplūs imigrantai, ji neteks tautinės savasties ir t. t. Kritiškuose pasisakymuose apie šalies vidaus politiką pabrėžta, kad Lietuvą valdo „sionistiniai liberalai“.

2005 m. balandžio 10 d. Šiaulių miesto savivaldybės salėje susirinko M. Murzos vadovaujami nacionaldemokratai, kurie paskelbė apie *Vieningosios*

nacionaldarbininkų partijos įkūrimą. Pastebėtina, jog susirinkime dalyvavo 74 asmenys iš įvairių Lietuvos vietų, dauguma LNDP nariai, kurie priėmė naujos politinės partijos deklaraciją¹⁴. Pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, registruojant politinę partiją Teisingumo ministerijoje, būtini 1000 steigėjų parašai. *Vieningajai nacionaldarbininkų partijai* nepavyko jų surinkti, todėl dokumentai dėl įregistravimo minėtai ministerijai liko nepateikti. Maža to, dėl šios partijos deklaracijoje pavartotų pareiškimų, kad „vyksta nepaskelbtas karas, kurį vykdo žiauriausias ir klasingiausias europietiškos rasės ir visos žmonijos priešas, totalinio karo kurstytojas pasaulinė žydija“ bei „žydiškoji mafija“ buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, kuris vėliau sujungtas su tyrimais dėl 2003 m. gruodžio 24 d. ir 2004 m. kovo 11 d. renginių. Prasidėjus tyrimui Vieningosios nacionaldemokratų partijos platintose spausdintose deklaracijose sąvokos „žydiškoji mafija“ bei „pasaulinė žydija“ klijų, žirklių ir kserokso pagalba pakeistos į „sionistiškoji mafija“ ir „pasaulinis sionizmas“, tačiau internetinėje versijoje tekstas liko nepakoreguotas. Sušvelnėjo ir vieši LNDP vadovybės pasisakymai. 2005 m. birželio 9 d. M. Murza naujienų agentūros ELTA spaudos konferencijoje pasisakė prieš tautiniu ir rasiniu požiūriu mišrias santuokas, tačiau jis neigė propaguojąs antisemitines pažiūras ir pareiškė pasisakęs tik prieš „žydišką mafiją“, o ne prieš visą žydų tautą¹⁵. 2005 m. birželio 10 d. LNDP surengė Šiauliuose mitingą, kuriame dalyvavo apie šimtas žmonių ir kurio metu priimtoje rezoliucijoje valstybės Prezidentui, Seimo pirmininkui ir Ministrui pirmininkui neliko antisemitinės retorikos, tik išreikštas piktinimasis šalies vadovybės vykdoma politika.

Būtų sudėtinga kalbėti apie realią minėtosios organizacijos grėsmę dabarinei Lietuvos konstitucinei tvarkai, nes LNDP yra neįtakinga ir negausi partija. Nors 1999 m. M. Murza teigė, jog partija vienijo 1400 narių¹⁶, tačiau faktiškai priskaičiuotina ne daugiau kaip apie 200 formalių narių, iš jų apie 20 aktyvistų. Be to, LNDP plėtrą stabdančiu veiksniu įvardytinas nuolatinis lėšų stygius. Konstatuotina, jog LNDP ir toliau išlieka regionine partija, aktyviausiai veikianti Šiauliuose. 2002 m. gruodžio 22 d. Lietuvos savivaldybių tarybų rinkimuose LNDP laimėjo Šiaulių miesto taryboje keturias vietas¹⁷, tačiau minėtos partijos bandymai mobilizuoti savo šalininkus šalies sostinėje patyrė nesėkmę.

Kita ekstremistinė organizacija – *Lietuvos laisvės sąjunga* (LLS) – įkurta 1994 metais. Jai nuo įkūrimo iki šiol pirmininkauja Vytautas Šustauskas¹⁸. LLS pasižymėjo plataus atgarsio protesto demonstracijomis prieš korupciją, so-

¹⁴ [<http://www.lndp.lt/downloads/1dalis.jpg>, <http://www.lndp.lt/downloads/2dalis.jpg>]

¹⁵ [<http://www.elta.lt/index.php?ItemId=65721>]

¹⁶ Vėgelytė I. (1999) „Užspeisti į kampą murzininkai prakalbo apie terorą“, *Lietuvos aidas*, 1999 07 24.

¹⁷ [http://www.vrk.lt/2002/savivaldybes/rezultatai/rapgpl_1397.html]

¹⁸ „Politinių partijų ir organizacijų vizitinė kortelė“ (1994), *Diena*, 1994 10 12.

cialinę nelygybę, organizuotą nusikalstamumą ir pan. Ilgainiui panašios akcijos įgavo rasistinių ir ksenofobinių atspalvį. 1999 m. lapkričio 26 d. Kaune įvyko V. Štusausko susitikimas su rinkėjais, kurio metu buvo sudegintas plakatas su tuometinio Seimo pirmininko V. Landsbergio atvaizdu, panašiu į hitlerinėje Vokietijoje naudotas žydų karikatūras. Plakato deginimas palydėtas minios šūksniais „Dekit, Lietuvos žydai!“¹⁹. Paminėtinas atvejis, kai 2001 m. pradžioje per vieną iš Švedijos televizijos kanalų V. Štusauskas pareiškė, kad „Aleksandras Lileikis – nacionalinis didvyris, nes jei nebūtų sunaikinti žydai, jam (V. Štusauskui) tektų šiandien Laisvės alėjoje jiems batus valyti“²⁰. Aptariamoms organizacijoms išpuoliai buvo nukreipti ir prieš kitų tautybių užsieniečius. 2000 m. vasario 2 d. LLS pareiškime siūlyta paskelbti Austrijos ambasadorių F. Haugą *persona non grata* Lietuvoje ir išsiųsti jį iš šalies²¹. 2001 m. gegužės 4 d. LLS organizavo mitingą, kuriame protestavo prieš „Lietuvos telekomo“ paslaugų branginimą. Pastarojo renginio metu minėtos bendrovės vadovas T. Paarma vadintas „suomiška kiaule“, jį siūlyta išstremti iš Lietuvos, o 300 žmonių minia paraginta jėga užimti „Lietuvos telekomo“ patalpas²².

Pastebėtina, jog smurto ir rasinio nepakantumo propaganda pasižymėjo ne tik partijos lyderis V. Štusauskas, bet ir kiti jos nariai. Vienas ryškiausių pavyzdžių – LLS Tauragės skyriaus pirmininkas Saulius Oželis, kuris labiausiai pagarsėjo televizijoje išsakytu raginiu nužudyti Lietuvos Respublikos Prezidentą V. Adamkų bei pasitelkęs pastarojo atvaizdą demonstravo, koku būdu praktiškai įgyvendinti minėtą raginimą²³. 2002 m. balandžio 17 d. S. Oželis keliuose Žemaitijos miestuose organizavo protesto akcijas prieš žydų bendruomenėms iki Antrojo pasaulinio karo priklaususio turto grąžinimą. Kvietimuose žmonės buvo raginami „pamokyti įžūlią tautą“, „įkrėsti žydams į kailį“, t. y. rengti pogromus. Žydai taip pat buvo kaltinti dėl dingusios mažos mergaitės ritualinio nužudymo Mažeikių rajone²⁴. 2002 m. liepos 28 d. Tauragės miesto centre, aidint nacių maršui, sudeginta Izraelio vėliava²⁵. Visgi dėl anksčiau išvardytų veiksmų S. Oželiui nebuvo pritaikytos jokio pobūdžio sankcijos. Jis tebėra Tauragės rajono savivaldybės tarybos narys ir dirba mokytoju dviejose Tauragės mokyklose.

Pažymėtina, jog pastaraisiais metais LLS veikloje prislopo rasistinė ir ksenofobinė propaganda, tačiau pasitaiko pavienių panašaus pobūdžio išpuolių.

¹⁹ Kasperavičienė V. (1999) „Antisemitizmo šmėkla Kaune“, *Laikinoji sostinė*, 1999 12 02.

²⁰ BNS (2001) „Lietuvos žydų bendruomenė stebisi LDDP abejingumu antisemitizmui“, 2001 01 25.

²¹ „Štusauskas prieš Haugą“ (2000), *Lietuvos žinios*, 2000 02 04, Nr. 29

²² Kontrimas L. (2001) „Mitinge – raginimai užimti telekomą“, *Lietuvos rytas*, 2001 05 04.

²³ Baronaitė E., Kontrimas L. (2002) „S. Oželis iš Tauragės grasina V. Adamkui“, *Lietuvos rytas*, 2002 01 25.

²⁴ BNS (2002) „VSD išpėjo Tauragės radikalą atsakyti antisemitinių akcijų“, 2002 04 15.

²⁵ Baronaitė E. (2002) „Tauragėje – antisemitinė akcija“, *Lietuvos rytas*, 2002 07 29.

2005 m. rugpjūčio 26 d. ši organizacija išplatino nepasirašytą, tačiau LLS antspaudu pažymėtą informacinį pranešimą, kuriame draudimo bendrovės „Ingo Baltic“ įkūrimas ir bankroto problemos buvo siejamos su „rusų žydais“, taip pat raginta žmones nepasitikėti „Parex“ banku, motyvuojant faktu, jog pastarasis įkurtas „latvių žydų“. Minėtame LLS pranešime teigiama, kad „mūsų valdžios vyrų antrosios pusės daugiausia žydės“, todėl reikia „kilti į kovą už tiesą ir teisingumą“, „Lietuvos laisvės sąjunga mato pavojų, kad Lietuva liks žydų rankose, bankus, įmones, teisines institucijas valdys išskirtinės tautos atstovai, o likę lietuviai – vergai, tarnaujantys žydų interesams“²⁶.

Manytina, jog LLS dėl gana drastiškų išpuolių yra geriausiai žinoma Lietuvoje ir užsienio šalyse lietuvių ekstremistinė organizacija, tačiau nekelianti rimtesnės grėsmės Lietuvos konstitucinei santvarkai.

Neformalios ekstremistinės grupuotės

Ekstremistinių organizacijų Lietuvoje kategorijai priskirtina *neformali skinių (skinheadų) grupuotė* (tekste dar vadinama judėjimu). Pastarosios veiklos principai iš esmės atitinka nuostatas, būdingas Europoje ir Šiaurės Amerikoje paplitusiam skinių judėjimui. Jo nariai aktyviai propaguoja A. Hitlerio, baltosios rasės grynumo, smurto ir prievartos idėjas, išsiskiria skustomis galvomis (iš to ir kilo grupuotės pavadinimas), karinio stiliaus rūbais ir avalyne, nacistinės ir rasistinės simbolikos naudojimu. Pažymėtina, jog Lietuvoje pirmosios skinių veiklos apraiškos sietinos su 1994 m. balandžio 20 d. įvykusiomis futbolo rungtynėmis tarp Lietuvos ir Izraelio rinktinių, kurių metu jie skandavo „žydus įjauk – judos lauk“.

Minėtasis išpuolis futbolo rungtynių metu iš esmės nėra atsitiktinis faktas, kadangi ir patys skinai kildina savo judėjimą iš futbolo sirgalių „ultrų“. Pastarieji susibūrė Lietuvoje sovietmečiu, kai SSRS aukščiausioje lygoje rungtyniausių futbolo komandų sirgaliai gana dažnai sukeldavo tarpusavio muštynes. Neatsitiktinai dalis skinių ir šiuo metu lieka ištikimi „ultrų“ tradicijai, o jų veiklos prioritetai orientuoti ne į nacionalizmo ir rasizmo kurstymą, bet į savosios komandos palaikymą bei muštynes su kitų Lietuvos ir užsienio ekipų sirgaliais. Pastaroji tendencija iliustruotina faktu, jog 2004 m. birželio mėn. Klaipėdoje rungtynių tarp vietos „Atlanto“ ir Maskvos „Spartako“ metu kilo abiejų klubų aistruolių muštynės, kurias malšinti teko policijai. Praėjus kelioms valandoms po incidento, 22 metų skinas mirė dėl patirtų galvos traumų. Jo mirties kaltininkas nebuvo nustatytas, tačiau skinai įsitikinę, jog minėta nelaimė įvyko dėl policininkų smurto. Kiti du Klaipėdos skinai patyrė lengvesnius sužalojimus. Po žuvusiojo laidotuvių jo bendraminčiai Klaipėdos stadione su-

²⁶ [<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=7354579>]

rengė nebylią protesto akciją – stovėjo tribūnoje iškėlę didelį plakatą su užrašu „Lietuvos policininkai – žmogžudžiai“. Be to, 2004 m. lapkričio mėn. skinai suorganizavo labdarinę koncertą, kurio metu surinktos lėšos buvo skirtos paremti žuvusiojo giminėms. Neatmestina prielaida, jog minėto įvykio minėjimas perspektyvoje gali tapti kasmetiniu renginiu. Panašiai atsitiko Švedijoje, kur vieno skino žūties vietoje kasmet gruodžio mėn. vyksta eitynės²⁷.

Kita vertus, rasinio ir etninio nepakantumo kurstymas taip pat svarbus Lietuvos skinų veiklos aspektas. Dar 1994 m. pasirodė nedidelio tiražo (apie 100 egz.) žurnaliukas „Naujas kelias“ (iš viso – du numeriai), atvirai deklaruojantis raginimus fiziškai susidoroti su kitos rasės ir tautybės žmonėmis. Pastebėtina, kad 1995–1997 m. apibūdintini kaip vienas aktyviausių skinų Lietuvoje veiklos laikotarpių. Tuo metu Vilniuje sumušti Japonijos diplomatas ir jo žmona, japonas turistai, korėjietis studentas, keli Kazachstano piliečiai, juodaodei JAV diplomatei, vartojant rasistinius užgauliojimus, grasinta peiliu, Klaipeidoje į upę įmestas korėjietis. Svastikos ir jas atitinkantys užrašai Vilniuje tapo įprastais sieninės tapybos pavyzdžiais. Per futbolo rungtynes ir metalo muzikos koncertus skinai, tiesdami į viršų rankas, skanduodavo „Heil Hitler“, „Juden raus“ ir pan. Aptariamam laikotarpiui skinai nesistengė pernelyg maskuotis, priešingai – noriai pozuodavo reporteriams. 1998 m. imta laikytis tam tikros konspiracinės taktikos, nes keletas skinų už įvykdytus išpuolius buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Visuomenės dėmesį prikaustančiais veiksmais liko vėliavų su svastikomis iškabinimas įvairiose Vilniaus (kai kada – Klaipėdos ir Kėdainių) vietose, dažniausiai – kiekvienų metų naktį iš balandžio 19 į 20 d., šitaip pažymint A. Hitlerio gimtadienį. Futbolo rungtynėse ir metalo muzikos koncertų metu skanduoti kiek „nuosaikesni“ šūkiu (pvz., „Lietuva – lietuviams“ vietoj „Heil Hitler“). Nuo 2000 m. sieninėje tapyboje hitlerinę svastiką vis dažniau ėmė keisti rasistų emblema *White power* (kryžius su apskritimu – keltų kryžius), rečiau siautėta žydų kapinėse ir holokausto atminimo vietose.

Vis dėlto pavienių smurtinių išpuolių rasiniu pagrindu Vilniuje pasitaiko: 2001 m. rugpjūčio mėn. Vilniuje, Arkikatedros aikštėje, sumuštas Senegalo pilietis, 2003 m. balandžio mėn. – du Kinijos piliečiai, 2005 m. sausio mėn. – du Libano ir Sirijos piliečiai, 2006 m. kovo 11 d. – turkas ir juodaodis prancūzas. Kur kas dažniau skinai muštynes sukelia ne su imigrantais iš Azijos ir Afrikos šalių, kurių Lietuvoje yra labai mažai, bet su vietinėmis neformalio- mis jaunimo grupėmis (pavyzdžiui, kairiaisiais „antifa“ antiglobalistais).

Iš esmės skinų judėjimas iki šiol Lietuvoje netapo masiniu, tačiau pastebimos aiškios šio judėjimo stiprėjimo ir jo narių gausėjimo tendencijos. Iki 2002 m. di-

²⁷ Plačiau apie tai prieigos internete, [http://www.tau.ac.il/Anti-Semitism/asw2001-2/sweden.htm, http://www.xs4all.nl/~afa/alert/engels/sweden.html], http://www.skrewdriver.net/news.html]

desnės skinų grupuotės egzistavo tik Vilniuje (40–50 asmenų) ir Klaipėdoje (20–30). Vėlesniais metais skinų skaičius Lietuvoje pastebimai išaugo ir šiuo metu siekia apie 200. Vilniuje skinų yra daugiau kaip šimtas, mažesnės grupuotės taip pat egzistuoja Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Alytuje, Jonavoje.

Aptariamo judėjimo stiprėjimo tendenciją iš dalies patvirtina kintantis skinų viešųjų akcijų pobūdis. 1998–2003 m. būdingiausia skinų viešos veiklos forma, kurią fiksuodavo ir žiniasklaida, – tai anksčiau minėtas balto audeklo su juoda svastika (*Hakenkreuz*) iškabinimas naktį iš balandžio 19 į 20 d., dažniausiai viename iš apleistų Vilniaus pastatų. Nuo 2003 m. skinai, minėdami Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dieną (kovo 11-ąją), kasmet organizuoja masines eitynes centrinėmis Vilniaus miesto gatvėmis, skanduodami šūkius „Lietuva – lietuviams“, „Juden raus“ ir kt. Pažymėtina, jog minėtų eitynių dalyviai kiekvienais metais elgiasi vis drastiškiau. 2003 m. eitynėse dalyvavo mažiau kaip 100 žmonių, kurie žygiavo atokesnėmis Vilniaus senamiesčio gatvelėmis. 2004 m. panašią eiseną sudarė apie 120 skinų, žygiavusių centrine miesto gatve – Gedimino prospektu. Galiausiai 2005 m. minėtu prospektu jau žygiavo apie 150 skinų su savo atributika. Eisenos priešakyje buvo nešamos kelios valstybinės vėliavos, taip pat pirmą kartą viešai pademonstruota juoda vėliava su balta kaukole ir sukryžiuotais kaulais (SS divizijos *Totenkopf* simbolis) bei baltos spalvos su gotiško šrifto užrašu „Skinheads-Lietuva“.

Skinai ilgą laiką vengė bet kokių ryšių su Lietuvos politinėmis partijomis. Nors 2004 m. pavasarį dalis Šiaulių miesto skinų ėmė bendradarbiauti su neonacistine Lietuvos nacionaldemokratų partija, tačiau susilaukė likusiųjų draudimo naudotis judėjimo atributika. Be to, 2005 m. pastebėtas kai kurių iš jų bendradarbiavimas su nacionalistinės pakraipos Lietuvių tautininkų sąjunga.

2004 m. grupė Lietuvos skinų įstojo į vieną žymiausių tarptautinių skinų organizacijų *Blood and Honour (B&H)*. Šiai grupei priklauso tik nedidelė, daugiausia jaunesnio amžiaus Lietuvos skinų dalis. Pastebėtina, kad įtakingiausi judėjimo atstovai nesieja savęs su B&H, priešingai – vertina skeptiškai šią organizaciją dėl ryšių su slaviškų šalių (Lenkijos, Rusijos, Serbijos) skinais. Tuo metu senieji Lietuvos skinai tapatinasi su baltais. Jiems slavai ir germanai – svetimi ir keliantys grėsmę, tačiau A. Hitleris ir nacionalsocialistai gerbiami dėl vykdytos rasinės politikos. B&H grupuotės Lietuvoje lyderio prestižas ypačingai smuko 2005 m. pabaigoje, kai jis išprovokavo konfliktą su antiglobalistinės kairiosios „antifa“ grupuotės atstovais. Konflikto metu įvyko keletas grupinių muštynių, kuriose B&H atstovai nedalyvavo, bet vienas jų organizacijai nepriklausęs skinas buvo sužeistas peiliu. 2006 m. pradžioje senieji skinai nutraukė konfliktą su „antifa“, taip pat ruošiasi uždrausti B&H atstovams naudoti judėjimo atributiką.

Pažymėtina, kad nepaisant menkos įtakos, B&H grupuotė aktyviai veikia informacijos platinimo srityje. Ji palaiko tris internetinius tinklalapius – <http://www.patriotai.lt>, <http://www.lithuania.bloodandhonour.net> ir [76](http://www.</p></div><div data-bbox=)

white-power.org. (pastarasis 2005 m. lapkričio mėnesį buvo atnaujintas ir pavadintas Lietuvos nacionalinio fronto portalu) bei leidžia „žina“ „Kraujas ir garbė“ (2005 m. pasirodė du numeriai). Senieji Lietuvos skinai, nepaisant jų negatyvaus požiūrio į B&H Lietuva, noriai naudojami minėtų portalų pokalbių grupėmis.

Vienas iš būdingų skinų judėjimo bruožų – tai judėjimo ideologiją atitinkanti muzikinė saviraiška. Šiuo metu Lietuvoje egzistuoja dvi vadinamosios *White power* muzikos grupės – „Diktatūra“ (Vilnius) ir „Baltas triukšmas“ (Klaipėda). Aktyvesne grupe laikytina „Diktatūra“, kurios įrašai nuo 1996 m. išleisti penkiose garso kasetėse ir trijose kompaktinėse plokštelėse (2003 m. – „Žemė“, 2004 m. – „Baltai“ (dvigubas albumas). „Baltas triukšmas“ groja tik „gyvai“ per skinų renginius. Pastebėtina, kad *White power* muzikos grupės dažniausiai groja Lietuvos nepriklausomybės dienai (kovo 11-ajai) skirtame koncerte „Tėvynei“ ir skinų festivalio „Skindays“, paprastai vykstančio vieną gegužės savaitgalių (2005 m. – gegužės 14–15 d.), metu. Prieš koncertą „Tėvynei“ vyksta skinų eitynės Vilniaus gatvėmis. Paminėtina, jog 2005 m. lapkričio 5 d. įvyko „Diktatūros“ 10 metų sukakčiai skirtas koncertas.

Kitas skinų mėgstamas renginys – kasmet liepos viduryje įvairiose Lietuvos vietovėse organizuojama Žalgirio mūšio metinių paminėjimo šventė (2001 ir 2002 m. vyko Aukštadvaryje, 2003 m. – Zarasuose, 2004 m. – Anykščiuose, 2005 m. – Druskininkuose). Ši renginį ir eitynes miesto gatvėmis organizuoja baikerių klubas „Vorai“, kuriam, įskaitant nepilnamečius, priklauso apie 40 asmenų. Minėtas klubas buvo įkurtas 1998 m. Jo branduolį sudaro buvę skinai, todėl „Vorai“ daugiau bendrauja su skinais negu su kitais Lietuvos baikerių klubais. Pažymėtina, kad „Vorai“ įvardija save baikeriais patriotais. Jų klubo emblemoje pavaizduotas voras kryžiuotis, vietoj kryžiaus turintis modifikuotą svastiką.

White power muzikos koncertų Lietuvoje metu atvyksta svečių iš užsienio. Pavyzdžiui, 2005 m. „Skindays“ festivalyje lankėsi skinai iš Latvijos, Lenkijos, Ukrainos, Vokietijos ir Šveicarijos. Kita vertus, užsienio *White power* muzikos grupės Lietuvoje svečiuojasi retai. Paminėtina, kad 2003 m. minėtame festivalyje dalyvavo grupė iš Estijos „Preserve White Aryans“, o 2005 m. – ukrainiečių „Sokyrą Peruna“. Lietuvoje nėra masiškai platinami ir *White power* muzikos įrašai, todėl pastarųjų skinai parsiveža iš užsienio valstybių.

Rasistiniai nusikaltimai

Lietuvos Respublikoje rasistiniai nusikaltimai priskirtini baudžiamosios teisės objektui. Atsakomybė už panašaus pobūdžio nusikaltimus apibrėžta valstybės įstatymuose. Iki 2003 m. sausio 1 d. galiojusio Baudžiamojo kodekso 71 straipsnyje „Genocidas“ už veiksmus, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti

visus ar dalį gyventojų, priklausančių kokiai nors nacionalinei, etninei, rasienei, religinei, socialinei ar politinei grupei, buvo numatytas laisvės atėmimas nuo 5 iki 20 metų. Minėto kodekso 72 straipsnis „Diskriminavimas dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, tikėjimo ar kitos grupinės priklausomybės“ numatė atsakomybę už veiksmus, kuriais siekiama žmonių grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų sutrukdyti lygiomis teisėmis su kitais dalyvauti politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, darbo ar kitoje veikloje arba suvaržyti tokios žmonių grupės ar jai priklausančio asmens teises ir laisves.

72 straipsnio „Kurstymas prieš tautinę, rasinę, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę“ pirmoji dalis apibrėžė atsakomybę už viešus pareiškimus žodžiu, raštu ar panaudojant visuomenės informavimo priemonę, kuriais tyčiojama iš žmonių grupės ar atskiro asmens, jie niekinami, skatinama neapykanta arba kurstoma prieš juos dėl jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, antroji dalis – už viešą kurstymą smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar atskiru asmeniu dėl prieš tai minėtų kriterijų arba tokios veiklos finansavimą ar kitokį materialų jos rėmimą. Maksimali baudmė už šio straipsnio antroje dalyje numatytus veiksmus siekė penkerius metus, o jei ji sukėlė sunkių pasekmių – dešimt metų laisvės atėmimo.

Naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, įsigaliojusiam 2003 m. gegužės 1 d., straipsniai, apibrėžiantys atsakomybę už anksčiau išvardytus veiksmus, iš esmės nesiskiria nuo anksčiau galiojusių: 99 straipsnis skirtas genocidui, 169 – diskriminavimui dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės, 170 – kurstymui prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę, 171 – trukdymui atlikti religines apeigas ar religines iškilmes.

Pažymėtina, kad kai kurie tautiniai arba rasiniai nusižengimai nėra laikomi tokiais sunkiais, jog už juos būtų skirta baudžiamoji atsakomybė. Vietoj jos nustatytos administracinio pobūdžio baudmės, reglamentuotos Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse. Šio kodekso 214-12 straipsnis numato pinigines baudas (nuo 1000 iki 10000 litų) už spaudinių, vaizdo, garso ar kitokios produkcijos, propaguojančios nacionalinę, rasinę ar religinę nesantaiką, gaminimą ar laikymą turint tikslą platinti, taip pat šios produkcijos platinimą arba viešą demonstravimą, taip pat galimybę konfiskuoti tokio pobūdžio gaminamą, laikomą, demonstruojamą ar platinamą produkciją bei priemones. 214-13 straipsnis numato pinigines baudas nuo 3000 iki 20000 litų už organizacijos, propaguojančios nacionalinę, rasinę ar religinę nesantaiką, kūrimą arba asmens dalyvavimą tokios organizacijos veikloje.

Konstatuotina, jog nors ir šalies įstatymuose numatytos pakankamos galimybės patraukti baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn asmenis, pa-

žeidžiančius teisę tautiniais ar rasiniais motyvais, tačiau iki šiol vyrauja menko pasinaudojimo šiomis galimybėmis tendencija. Pagal Baudžiamojo kodekso 169 straipsnį 2003–2005 m. nebuvo užregistruota nė viena nusikalstama veika, pagal 170 straipsnį – 11 nusikalstamų veikų (2003 m. 05–12 mėn. – 4, 2004 m. – 5, o 2005 m. – 2 nusikalstamos veikos), pagal 171 straipsnį – 5 nusikalstamos veikos (2003 m. – 1, 2004 ir 2005 m. – po 2)²⁸. Pastebėtina, kad užfiksuotų nusikaltimų teisminis nagrinėjimas užtrunka ilgą laiką, kas parodo tiek teisėsaugos pareigūnų kompetencijos ribas, tiek teisminės praktikos ypatybes.

Remiantis oficialia statistika ir neoficialių šaltinių informacija apie rasistinio ar panašaus turinio įvykius, galima išskirti keturias ryškesnes rasistinių nusikaltimų kategorijas: smurtiniai nusikaltimai, išpuoliai žiniasklaidoje, viešos demonstracijos ir vandalizmo aktai.

Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje nėra dažni ir iki šiol nesukėlė itin sunkių pasekmių. Įprastinė jų baigtis – sumušimai arba lengvas kūno sužalojimas. 2000–2006 m. užfiksuoti keturi minėtos kategorijos nusikaltimai ir visi buvo įvykdyti Vilniaus mieste. Nustatyta, kad smurtautojai buvo neformalios skinų grupuotės nariai, o jų aukomis tapo skirtingų užsienio valstybių piliečiai.

2001 m. rugpjūčio 2 d. Arkikatedros aikštėje sumuštas juodaodis Senegalo pilietis. Išpuolyje dalyvavo keliolika skinų, septyni iš jų buvo sulaikyti policijos. Visą atsakomybę už nusikaltimą prisiėmė klaipėdietis Vidmantas Gulbinas. Jis jau 1997 m. buvo teistas už rasistinį išpuolį, kai Klaipėdoje įmetė į upę Korėjos pilietį. Teismas tada jam skyrė dvejų metų laisvės atėmimo bausmę. Už Senegalo piliečio sumušimą V. Gulbinas buvo nuteistas pagal tuo metu galiojusio Baudžiamojo kodekso 225 straipsnį („Chuliganizmas“) ir atliko pusantrų metų pataisos darbų bausmę kolonijoje.

2002 m. balandžio 15 d. Vilniaus Senamiestyje trys skinai sumušė du Kinijos piliečius. Visgi po metų byla buvo nutraukta, kaltintojams neįrodžius įtariamųjų kaltės. Panašus incidentas įvyko 2005 m. sausio 22 d. Vilniaus centre, Gedimino prospekte, kai buvo sumušti du Libano ir Sirijos piliečiai. Teisėsaugininkų sulaikyti trys iš penkių ar šešių įvykyje dalyvavusių skinų neigė mušę žmones dėl rasistinių paskatų ir apeliavo į įprastą gatvės konfliktą, kilusį dėl apsižodžiavimo. 2005 m. sausio 26 d. Vilniaus miesto 2-os apylinkės teismas pripažino visus tris skinus kaltais pagal Baudžiamojo kodekso 138 straipsnio 2 dalį (nesunkus sužalojimas) ir 284 straipsnio 1 dalį (viešosios tvarkos pažeidimas), tačiau atleido juos nuo baudžiamosios atsakomybės ir perdavė asmenims pagal laidavimą.

²⁸ Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2005. Lietuvos statistikos departamentas, Vilnius, 2006, p. 88–89. Taip pat naudotasi Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos statistinėmis ataskaitomis, skelbiamomis Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro interneto svetainėje, [<http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g.htm>]

2006 m. kovo 11 d. Vilniaus Antakalnio mikrorajone septyni skinai sumušė turkų tautybės asmenį ir juodaodį prancūzą. Turkui buvo sulaužyta nosis, o iš prancūzo atimti kai kurie asmeniniai daiktai. Teisėsaugininkams pavyko sulaikyti 3 skinus, tačiau pagal šiuo metu Lietuvoje galiojančius baudžiamuosius įstatymus sulaikytiesiems buvo leista susitaikyti su nukentėjusiais, kompensuojant pastariesiems padarytą žalą.

Kitai rasistinių nusikaltimų kategorijai priskirtini *išpuoliai žiniasklaidoje*. Lietuvoje pirmosios bylos dėl rasizmo bei ksenofobijos viešo propagavimo svarstymas prasidėjo 2000 m. vasario 14 d. Juridiniu pagrindu tapo Valstybės saugumo departamento parengtas administracinio teisės pažeidimo protokolas, kuriame konstatuota, jog verslininkė Danutė Balsytė-Lideikienė išleido nacionalinę nesantaiką kurstantį „2000 m. lietuvių kalendorių“, o jį laikydamą ir platindama įvykdė administracinį teisės pažeidimą, numatytą Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214-12 straipsnio 1 dalyje. Paminėtina, jog D. Balsytė-Lideikienė „Lietuvių kalendorių“ leido 1995–2000 m. Jo turinio struktūra visu leidybos laikotarpiu išliko nepakitusi, tekstų stilius išsiskyrė kaip itin sentimentalus, pakilus ir literatūriškai ornamentuotas, tačiau kasmet atsirasdavo vis agresyvesnių pareiškimų. Minėtame leidinyje neapykantos objektų sąrašo pradžioje, kaip dažniausiai įprasta, atsirado žydai. Vienas iš iliustruojančių šią tendenciją teiginių, kad „Lietuvos Seime šeiminkavo žydauja, iš Seimo tribūnos žydai įžeidinėjo ir plūdo lietuvių tautą, reikalaudami lietuvių kraujo ir Lietuvos turto.“²⁹ Be to, aktyviai eksploatuotos grėsmės lietuvių tautai – „Nepriklausomoje Lietuvoje lietuviui vietos nėra. Dėmesio ir lėšų užtenka tik „tautinėms mažumoms“ ir „juodiesiems pabėgėliams“, „Pagal „nulinės“ pilietybės įstatymą, Tautos gėdai ir nelaimėi, okupantams neteisėtai suteikta Lietuvos pilietybė.“³⁰ Pastebėtina, kad „Lietuvių kalendoriuje“ iš visų politinių organizacijų palankiausiai atsiliepta apie pagrindinę Lietuvių nacionalsocialinės vienybės sąjungą, vadovaujamą M. Murzos³¹. Įvadinį straipsnį leidiniui parašė Respublikonų partijos pirmininkas K. Petraitis, taip pat jame buvo išspausdinti Tautos pažangos partijos pirmininko E. Klumbio ir Vilniaus universiteto rektoriaus R. Pavilionio straipsniai. Aptariamoms bylos baigtį vainikavo 2001 m. kovo 13 d. Vilniaus miesto apylinkės teismo nutarimas įspėti D. Balsytę-Lideikienę už spaudinių, vaizdo, garso ar kitokios produkcijos, propaguojančios nacionalinę, rasinę ar religinę nesantaiką, gaminimą arba laikymą turint tikslą platinti, taip pat platinimą arba viešą demonstravimą. Nerealizuotas leidinio tiražas ir spausdinimo priemonės buvo konfiskuoti.

²⁹ Lietuvių kalendorius 2000 m., rugsėjo 10 d.

³⁰ Lietuvių kalendorius 2000 m., birželio 15 d., rugpjūčio 31 d., rugsėjo 1 d.

³¹ Lietuvių kalendorius 2000 m., lapkričio 24 d., gruodžio 16 d.

Pažymėtina, kad 2000 m. rudenį dienraštyje *Lietuvos aidas* buvo išspausdinta apie 50 įvairaus žanro antisemitinių publikacijų³². Pateikiame tik keltą jų turinį atspindinčių citatų: „Viena aišku, kad žydai beveik visados buvo savanaudiški ir siaurų pažiūrų“, „žydai nekenčia net savo tautiečio Kristaus, dangų žadėjusio vien tik doriesiems. Aišku, kad nedorėliams, siekiantiems visas kitas pasaulio tautas padaryti savo vergais, su tokiu ne pakeliui“, „būdami pagrindiniai nusikaltėliai žmoniškumui, žydai Niurnbergo procese visai nebuvo apkaltinti“, „mums čia Lietuvoje gyvenantiems atrodo, kad pirmiausia į teismą reikia patraukti žydus kaip visų rūšių genocido pradžių pradžia“³³.

Minėto dienraščio publikacijų analizės duomenys leistų teigti, kad *Lietuvos aidas* straipsniuose buvo kryptingai propaguojama neapykanta konkrečios tautybės (žydų) žmonėms ir faktiškai raginama su jais susidoroti. 2000 m. lapkričio 3 d. Generalinė prokuratūra išskėlė dienraščiui baudžiamąją bylą, remdamasi iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusio Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 72-1 straipsniu „Kurstymas prieš tautinę, rasinę, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę“. Byla buvo iškelta dėl 2000 m. spalio 18 d. *Lietuvos aidas* išspausdintų straipsnių „Žydai, komunizmo teorija ir praktika“ (autorius Algirdas Statkevičius) ir „Ar žydai vėl valdys Lietuvą“ (autoriai Juozas Valionis, Viktorija Žygaitė, Paulius Stanonis). Kita vertus, parengtinio tardymo metu atliktos ekspertizės išvadose nurodyta, kad straipsniuose nėra tiesioginių teiginių, kuriais būtų tyčiojama iš žmonių grupės (žydų) ar jie būtų niekinami, skatinama neapykanta jiems ar kurstoma smurtauti prieš juos, fiziškai susidoroti su jais dėl jų tautybės, kilmės, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Pažymėtina, jog teismas, remdamasis surinkta baudžiamosios bylos medžiaga ir gautomis ekspertizės išvadomis, 2001 m. spalio 3 d. nutarė baudžiamąją bylą nutraukti nesant nusikaltimo sudėties³⁴.

2004 m. pradžioje didesnio masto antisemitinę kampaniją inicijavo leidėjas V. Tomkus, jam priklausančiuose laikraščiuose *Respublika* ir *Vakaro žinios*. Minėtų metų vasario 20 d. *Respublikos* numerio pirmame puslapyje išspausdinta karikatūra, kurioje Žemės rutulį laiko du vyrai, turintys žydams ir gėjams būdingų stereotipinės išvaizdos požymių. Po karikatūra pateiktame tekste V. Tomkus įvardijo minėtas žmonių grupes, pridurdamas, jog „Jie pradangi-na žmonių santaupas, milijonines Europos lėšas ir bankus. Jie meluoja. Jie privatizuoja. <...> Jie nepaiso jokių įstatymų. Jie labai nori santarvės ir stabilumo. Ar tikrai mums verta su jais susitaikyti?“

³² BNS (2000) „Parlamentarų užtariama ksenofobinė kampanija papiktino žydų bendruomenę“, 2000 10 01.

³³ Valionis J., Žygaitė, V., Stonis. P. (2000) „Ar žydai vėl valdys Lietuvą?“, *Lietuvos aidas*, 2000 10 18.

³⁴ [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=232571]

Antisemitinės kampanijos tąsa atsispindėjo ir vėlesniuose laikraščio numeriuose paskelbtuose V. Tomkaus straipsniuose: vasario 21 d. publikacijoje jis teigia, kad „Ameriką valdo žydai“, vasario 23 d. pabrėžia, rašydamas apie Rusijos organizuoto nusikalstamumo pasaulio atstovą, kad šis „yra žydas, t. y. galinčiausias ir įtakingiausias nacijos pasaulyje atstovas“, vasario 28 d. reikalauja Lietuvos žydų bendruomenės atsiprašyti dėl nusikaltėlių gaujos „Vilniaus brigada“ prieš dešimtmetį įvykdytų nusikaltimų, kovo 6 d. pateikė kaltinimą, neva, žydų tautos genocidu „dangstosi“ tarptautinė mafija savo nusikaltimams pateisinti. Be to, 2004 m. kovo mėn. antisemitinio turinio V. Tomkaus straipsniai buvo išleisti atskiru priedu, kurį gavo visi *Respublikos* ir *Vakaro žinių* skaitytojai. 2005 m. balandžio mėn. Generalinė prokuratūra, remdamasi Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214-12 straipsniu, iškėlė minėtų laikraščių leidėjui bylą dėl 2004 m. išspausdintų antisemitinių publikacijų serijos. 2005 m. liepos mėn. Vilniaus miesto 2-asis apylinkės teismas skyrė V. Tomkui 3000 litų baudą. Kaltinamasis pateikė apeliaciją dėl šio teismo sprendimo, kuri buvo patenkinta, kai 2005 m. rugsėjo 16 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas atsižvelgė į V. Tomkaus skundą ir nutraukė jam iškeltą bylą.

Rasistinių apraiškų periodiškai pasitaiko ir kitokio pobūdžio Lietuvos periodiniuose leidiniuose. Vienas iš jų – 2005 m. pradžioje šalies knygynuose ir spaudos kioskuose platintas Šv. Pijaus X kunigų brolijos (Iefevristų) leidinys Lietuvai „Pulkim ant kelių“ (Nr. 1(16), kurio tiražas siekė 1600 egzempliorių. Pastarasis numeris buvo skirtas žydų ir judaizmo tematikai. Jame svarbiausiu greičiausiai derėtų įvardyti Nerijaus Ulčino straipsnį „Kunigas J. Pranaitis ir ritualinės žmogžudystės byla“, kuriame, autoriui pasitelkiant šūsnį istorinių dokumentų, stengiamasi įrodyti, jog judaizmas skatina neapykantą krikščionims, o žydai iš tikrųjų vykdo ritualines žmogžudystes ir vartoja kraują savo šventiniams patiekalams. Užuominų apie žydus pateikta ir kituose leidinio straipsniuose. Kunigo Joseph Verlinden vedamajame teigiama, kad kai kurie žydai, tebelaukiantys Mesijo, uoliai prisideda prie Vieno Pasaulio Vyriausybės statymo. Manytina, jog tai yra aliuzija į paplitusį antisemitinį mitą apie pasaulinį žydų sąmokslą, kurio tikslas – pavergti žmoniją. Tuo metu profesorius Michel Laurigan savo straipsnyje „Nojaus sandora“ pateikia išvadą, kad „atėjęs Antikristas bus žydų priimtas kaip Mesijas ir sukurs universalią karalystę, kurioje „viešpataus meilė, teisingumas ir taika“ – visiems, turintiems Žvėries ženkla, bet tik ne tiems, kurie išpažįsta, kad Jėzus Kristus yra Dievas. <...> šis išbandymo metas netoli“. Kitaip sakant, žydai minėto autoriaus netiesiogiai įvardijami satanistais.

Pažymėtina, kad islamofobijos apraiškos Lietuvoje neprilygsta antisemitinės propagandos mastams. Šiuo atveju šalies žiniasklaidoje paprastai pasitaiko tik pavienių išpuolių. Vienu iš ryškesnių pavyzdžių būtų Seimo nario Gedimino Jakavonio pareiškimas, jog „Lietuva gyvena islamo sukulto pasaulinio karo prieš Vakarų civilizaciją sąlygomis“. Šis politikas taip pat pareiškė, kad

čečėnų buvimas Lietuvoje yra „spręstinas klausimas“, kadangi esą įrodyti jų ryšiai su „al Qaeda“³⁵. Būtent priešiškus čėčėnams Lietuvoje įvardytinas kaip pagrindinė islamofobijos forma. Pastarosios fobijos susiformavimas paaiškintinas faktu, jog didelė dalis Lietuvos gyventojų žiūri įvairių Rusijos televizijų kanalus, iš kurių dažname vyrauja antičėčėniškos propagandos tendencija.

Negatyvaus požiūrio į čėčėnus apraiškų išvelgtina ir policijos generalinio komisaro Vytauto Grigaravičiaus interviu *Respublikai*, išspausdintame 2004 m. balandžio 17 d. Minėtasis pareigūnas teigė: „Pastebime, kad imigrantai čėčėnai visiškai nejaučia pagarbos mūsų valstybei, įstatymams, ignoruoja juos. Ten, kur apsigyvena čėčėnai, atsiranda problemų: įvairūs viešosios tvarkos pažeidimai, policijos pareigūnų reikalavimų ignoravimas, priešprieša su vietiniais gyventojais, įvairūs nusikaltimai. Jei čėčėnų daugės, kils pavojus, kad Lietuvoje atsiras nusikalstama grupuotė, sudaryta tautiniu pagrindu“³⁶. Pridurtina, kad 2004 m. balandžio 20 d. (A. Hitlerio gimtadienis) *Respublikos* redakcijos skiltyje buvo išplėtos minėtos V. Grigaravičiaus mintys, pastebint, jog „kitų rasių ir tautybių žmonės dangstosi savo spalva ir kitoniškumu“, „mažoms tautoms toks rasių maišymasis itin pavojingas – po keliasdešimties metų lietuvių gali beveik neb likti“, „Lietuvoje netrukus turėsime ne tik kinų kvartalus, <...> bet ir rajonus, kur baltieji, t. y. mes, lietuviai, rusai, lenkai, negalėsime įkišti nosies“, „bus galima drąsiai vartoti terminą „čėčėnų mafija“. Ar mes pasirengę ją toleruoti?“.

Neatsitiktinai apžvelgti faktai leistų kelti prielaidą, jog dienraštis *Respublika* šiuo metu greičiausiai yra pagrindinis rasizmo ir ksenofobijos propagandos šaltinis Lietuvoje, o kai kurių aukštų valstybės pareigūnų pareiškimai padeda įtvirtinti tokį „statusą“.

Viešomis demonstracijomis su rasizmo ir ksenofobijos propaganda labiausiai 2000–2002 m. pasižymėjo Lietuvos laisvės sąjunga (LLS), vėliau aktyviau pasireiškė Lietuvos nacionaldemokratų partija (LNDP) ir skinai. Pastarųjų grupuočių viešųjų akcijų pobūdis jau buvo šiame straipsnyje išsamiau aptartas, todėl toliau nenagrinėsime.

Ketvirtajai rasistinio turinio nusikaltimų kategorijai priskirtini *vandalizmo aktai*, kurie dažniausiai būna orientuoti į žydų kapinių ir holokausto atminimo vietų išniekinimą. Vandalizmo aktų pasitaiko įvairiuose Lietuvos regionuose, tačiau jie yra sunkiai išaiškinami, kadangi vykdomi nuošalesnėse vietovėse. Minėta, jog viena tokių vietovių – kapinės. 2004 m. naktį į balandžio 15 d. buvo nusiaubtos Vilniuje, Viršuliškių rajone esančios žydų kapinės, kai vandalai nuvertė penkis paminklus³⁷. Be to, 2004 m. gruodžio 21 d. nusiaubtos

³⁵ BNS, 2003 m. gegužės 28 d.

³⁶ Gurevičius A. (2004) „Lietuvoje – imigrantų gaujų užuomazgos: generalinis prokuroras prognozuoja, kad šalyje atsiras organizuotos svetimtauciu grupuotės“, *Respublika*, 2004 04 17.

³⁷ *Lietuvos ryto* priedas *Sostinė*, 2004 m. balandžio 16 d.

trys Varėnos rajone (Merkinėje, Marcinkonyse ir Ežerėkuose) esančios holokausto aukų kapinės. Jose buvo apdaužyti nukreipiantys ženklai, o Merkinėje paminklai išpurkšti juodais ir raudonais dažais, apipaišyti lietuvių tautine simbolika (pvz., Gedimino stulpais). Naktį iš 2005 m. rugpjūčio 2 į 3 d. Šilalės žydų kapinėse nuo cementinio pagrindo buvo nuverstas vienas akmeninis paminklas. Naktį iš 2005 m. rugsėjo 23 į 24 d. Vilniuje, ant Olandų gatvėje esančių žydų kapinių vartų buvo nupiešta svastika ir užrašyta SKINHEADS, taip pat ant vartų buvo pakabinta raudona vėliava su svastika ir užrašu „Arbeit macht frei“.

Kitas vandalizmo aktų įgyvendintojų taikiny – holokausto aukų žudynių ir laidojimo vietos. 2004 m. kovo 10 d. žydų masinių žudynių vietoje netoli Europos parko (Vilniaus raj.) rastas apdaužytas paminklinis akmuo ir akmeninės rodyklės. 2004 m. du panašaus pobūdžio vandalizmo aktai buvo įvykdyti Kaišiadorių rajone. Balandžio 5-ąją pastebėta, kad žydų masinių žudynių vietoje Strošiūnų miške nenustatyti asmenys apdegino dvi medines skulptūras ir pavogė paminklinę lentą iš granito³⁸. Birželio 20 d. Žiežmarių seniūnijos Triliškių kaime esančiose žydų genocido aukų kapinėse degė prie kopyltstulpio sukrautos padangos³⁹.

Pastebėtina, kad kai kurių vandalų išpuolių metu nebuvo palikta jokių nacistinio ar rasistinio turinio užrašų arba ženklų, taip pat nesulaikyti asmenys, galėję prisidėti prie šių išpuolių įvykdymo. Dėl šios priežasties nepakanka pagrindo kategoriškiau teigti, jog anksčiau išvardyti vandalizmo aktai sietini su antisemitizmu. Jie galėtų būti vertintini kaip nemotyvuoto chuliganizmo atvejai, kurių metu išniekinamos ir su žydais nesusijusios kapinės ar paminklai, tačiau kai kuriais atvejais išvelgtina ir rasistinė panašių išpuolių motyvacija.

Vienai iš vandalizmo aktų atmainų greičiausiai būtų galima priskirti terorizavimą laiškais. Lietuvoje panašių akcijų pavyzdžiai sietini su 2004 m. pradžios įvykiais. Pirmosiomis minėtų metų dienomis kai kuriems valstybės pareigūnams ir organizacijoms paštu buvo atsiųsti 4 lapų apimties anoniminiai lapeliai, pavadinti „Žydai – žmonijos vampyrai“. Lapeliuose buvo teigiama, kad žydai „sukūrė žmonijos pavergimo strategiją“, „sukūrė tarptautines organizacijas sionistinėm pasaulio pavergimo idėjom diegti, dezinformacijai, melui ir apgavystei skleisti“, „per savo šnipų tinklą rezga politines intrigas, riaušes, perversmus ir revoliucijas“, „pastoviai provokuoja karus ir gauna milijardinus pelnus“, „vykdo tautų degradaciją alkoholiu, narkotikais ir kvaišalais“, „nukankino, sunaikino, išvežė sibiruosna 1,5 milijono Mažosios ir Didžiosios Lietuvos gyventojų“. Panašių teiginių rinkinys reziumuotas įspėjimu, jog „žydai ir žydbernių valdžia – akivaizdi Lietuvos prapultis“. Pažymėtina, kad pagrindinis aptariamų proklamacijos puslapis buvo apipavidalintas pagal Ant-

³⁸ BNS, 2004 m. balandžio 6 d.

³⁹ BNS (2004) „Kaišiadorių rajone žydų kapinėse padegtos padangos“, 2004 06 21.

rojo pasaulinio karo laikų nacistinę karikatūrą, paimtą iš A. Eidinto knygos „Lietuvos žydų žudynių byla“⁴⁰. Vietoj abstraktaus sukarikatūrinto žydo veido Dovydo žvaigždės fone pateiktas dabartinio Lietuvos žydų bendruomenės pirmininko Simono Alperavičiaus atvaizdas. Paskutinis lapelio puslapis buvo skirtas Izraelio karo nusikaltimams „demaskuoti“.

Lietuvoje su epistoliarinio terorizmo apraiškomis susidūrė ne tik žydų, bet ir kitų tautybių asmenys. 2004 m. kovo 15 d. tokios rūšies terorą patyrė keletas Šiauliuose gyvenusių rusų tautybės atstovų, kai mažiausiai aštuoni iš jų gavo grasinančio turinio laiškus. Juose pabrėžta, kad „Jums ne vieta Mūsų nuostabioje Tėvynėje – Lietuvoje“, grasinta fiziniu susidorojimu už „gimtosios kalbos vartojimą viešose vietose“ ir galiausiai siūlyta „dingti lauk iš Lietuvos“. Minėtus laiškus pasirašė organizacija „Šiaulių sanitarai“. 2004 m. balandžio 19–20 d. visi minėti rusų kilmės asmenys gavo raštišką priminimą, kad dėl nelietuviškų pavardžių yra įtraukti į „juodąjį sąrašą“, jiems pakartotinai pasiūlyta „pakelti sparnus ir dingti iš Lietuvos“. Neatmestina prielaida, kad šie laišukai buvo susieti su A. Hitlerio gimtadienio data. Jų autoriai reiškė pagarbą fiureriui už tai, kad jis „bandė naikinti vieną didžiausių pasaulio šiukšlių – žydus“, o „tautinės mažumos, ruskiai, žydai, čigonai, čurkos, judaodžiai ir t.t.“ buvo priskirti „šiukšlių“ kategorijai. Lietuvos teisėsaugos institucijoms pavyko nustatyti, jog laiškus siuntinėjo nedidelė 12–13 metų paauglių grupelė. Jos atstovai neturėjo jokių ryšių su Lietuvos ekstremistinėmis grupuotėmis, taip pat nesugebėjo rišliai paaiškinti savo elgesio motyvų ir teigė tiesiog išdykavę.

Baigiamosios pastabos

Apibendrinant dešiniojo ekstremizmo raidos Lietuvoje nuo 2000 m. ypatumus tenka konstatuoti, jog šis procesas yra dinamiškas ir kintantis. Daugelio ekstremistinės pakraipos grupuočių raida patiria permainingo intensyvumo veiklos etapus, pradėdant neformalių organizacijų įkūrimu ir baigiant bandymais legalizuotis politinių partijų statuse. Minėtų etapų pobūdis didele dalimi priklauso nuo ekstremistinių grupuočių organizacinės struktūros ir ją veikiančių permainų, finansinių galimybių, taip pat nuo susidūrimų su teisėsaugos institucijomis baigties. Neatsitiktinai vienos iš jų palaipsniui pereina į aktyvesnės veiklos lygmenį arba priešingai – išnyksta, kitos – keičia savo veiklos strategijas. Pažymėtina, kad 2000–2002 m. Lietuvos viešajame gyvenime aktyviau reikėsi smulkios legalios politinės partijos (Lietuvos nacionaldemokratų partija, Lietuvos laisvės sąjunga ir kt.), tačiau nuo 2003 m. daugiau iniciatyvos rodo gausėjanti ir stiprėjanti neformali skinų grupuotė.

⁴⁰ Eidintas A. (2001) *Lietuvos žydų žudynių byla*. Vilnius, Vaga. p. 352.

Pabrėžtina, kad Lietuvoje periodiškai pasitaiko rasistinio pobūdžio nusikaltimų, kurie pagal pobūdį skirstytini į keturias kategorijas: smurtiniai nusikaltimai, išpuoliai žiniasklaidoje, viešos demonstracijos ir vandalizmo aktai. Panašiams nusikaltimams dažniausiai būdingas antisemitizmo atspalvis, pasireiškiantis tiek įvairių ekstremistinių veikėjų ar organizacijų propagandinėmis akcijomis, tiek žydams svarbių vietų (kapinių ar holokausto memorialų) išniekinimu. Rasistinio pobūdžio smurtinių nusikaltimų pagrindiniu objektu tampa į Lietuvą atvykę kitų tautybių ir rasių užsienio valstybių piliečiai.

Kita vertus, šiuo metu greičiausiai nevertėtų suabsoliutinti dešiniojo ekstremizmo vaidmens Lietuvos visuomeniniame gyvenime. Neabejotina, kad ekstremizmas egzistuoja valstybėje kaip reiškinys, tačiau dėl pernelyg menko masto jis iš esmės lieka nepastebėtas didesnės visuomenės dalies. Dauguma šiame straipsnyje aptartų faktų nėra plačiau nušviesti nacionalinėje žiniasklaidoje, todėl faktiškai žinomi tik siauram, specialiai šia sritimi besidominčių žmonių ratui. Neatmestina prielaida, kad dėl panašios informacijos stokos Lietuvos visuomenėje vyrauja atsainaus požiūrio į dešinįjį ekstremizmą tendencija.

Right-wing Extremism in Lithuania

Giedrius Kiaulakis

THE HOUSE OF MEMORY, STUDIES AND COMMEMORATION OF THE HOLOCAUST AND JEWISH HERITAGE IN LITHUANIA

SUMMARY. The article focuses on the manifestations of right-wing extremism in Lithuania over the past several years. Information for this paper was collected from currently valid legislation of Lithuania, newspapers and leaflets disseminated by individuals and organisations that promote ideas of extremism, the independent mass media, information agencies, and the internet and during public events. The first part of the article discloses the beginnings of extremist organisations, the peculiarities of their structures and strategies, and the content of their ideological attitudes. A thorough analysis of the information enables the author to identify similarities in the activities of Lithuanian political parties that have a legal status and of informal groups. These organisations are therefore identified as the main research objects. The second part of the article deals with the role of the representatives of right-wing extremists in crimes bearing a racist nature. The latter are analysed on the basis of the following classification: racist violence, hate speech in the media, public demonstrations, and acts of vandalism. The analysis also identifies the most vulnerable groups in terms of the different kinds of racist violence. It also discusses the motives for the aforementioned crimes and the legal responsibility applied to offenders. One of the main focuses of the research is the dissemination of racist propaganda in the Lithuanian media. This analysis of the phenomena of right-wing extremism in Lithuania points out that anti-Semitism is one of the main objects related to racist crimes and is one of the main aspects of the activities of extremist organisations. The article concludes that although right-wing extremism is not very influential in Lithuania, one can find signs of its manifestation both in politics and everyday life. Right-wing extremism most often manifests itself in anti-Semitic campaigns and xenophobic rhetoric against foreigners.